

PLASTICA ANTROPOMORFĂ DIN AȘEZAREA CUCUTENIANĂ DE LA RĂUCEȘTI-„MUNTENI“, JUD. NEAMȚ

de GHEORGHE DUMITROAIA

Stațiunea eneolitică „Munteni“ se află la limita nord-estică a județului Neamț, în zona de contact a Subcarpaților cu Podișul Moldovei și se situează în partea meridională a satului Răucești, pe un deal de 20 m altitudine ce constituie prelungirea estică a Culmii Pleșului. Săpăturile arheologice efectuate aici în anii 1978-1979 și 1986¹ au dat la iveală valoroase materiale care corespund în cea mai mare parte fazelor A₃ și B₁ ale culturii Cucuteni, faza A-B a acesteia fiind identificată doar sporadic.

Din secțiunile și casele săpate (cu o suprafață de circa 400 mp) au fost recoltate numeroase obiecte, între care statuetele antropomorfe fragmentare² ocupă un loc aparte. Ținând cont de numărul apreciabil al reprezentărilor umane găsite în locuințe, gropi și mai ales în spațiile dintre acestea, cât și de valoarea lor artistică și științifică, prezentăm mai jos principalele date privind noile descoperiri.

1 Conducerea șantierului de la Răucești a aparținut în anii 1978—1979 lui Ștefan Cucos și Gh. Dumitroaia, săpăturile din 1986 fiind coordonate de Gh. Dumitroaia. Cf. Gh. Dumitroaia, *Săpăturile arheologice din județul Neamț (1977—1983)*, în *Mem. Antiq.*, IX—XI, 1985, p. 737 ; idem, *Săpăturile arheologice din județul Neamț (1986)*, în *Mem. Antiq.*, XV—XVII, p. 295 ; Dan Monah, Șt. Cucos, *Așezările culturii Cucuteni din România*, Iași, 1985, p. 137. Unele din descoperirile de la Răucești—Munteni au fost incluse de Șt. Cucos, în *Faza Cucuteni B în depresiunea subcarpațeană a Moldovei*, teză de doctorat, Universitatea „Al. I. Cuza“, Iași, 1983.

2. Cu excepția exemplarelor descoperite în diferite complexe, cum sînt cele de la Ghelăiești (cf. Șt. Cucos, *Un complex ritual cucutenian descoperit la Ghelăiești-Neamț*, în *SCIV*, 24, 2, 1973, p. 207—215 ; al doilea complex este inedit, inf. Șt. Cucos), Buznea (cf. C. Mihai, D. Boghian, *Complexul cucutenian de cult descoperit la Buznea—Tg. Frumos*, în *Mem. Antiq.*, IX—XI, p. 429—452) sau Dumești—Vaslui R. Maxim—Alaiba *Le complexe de culte de la phase Cucuteni A₃ de Dumești (Vaslui)*, în *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*, Iași, 1987, p. 269—286, statuetele întregi sînt foarte rare, o statistică asupra numărului pieselor de acest fel nefiind întocmită pentru aria culturii Cucuteni. A. P. Pogojeva, în lucrarea sa recentă (*Antropomorfnaia plastika Tripolia*, Novosibirsk, 1983, p. 11) analizînd situația identică din aria Tripolie, ajunge la concluzia că în totalitatea lor exemplarele întregi nu reprezintă mai mult de 5% din numărul statuetelor descoperite, ceea ce ar însemna, se pare, un procentaj mai ridicat decît în cultura Cucuteni.

Referitor la această problemă, unii cercetători sînt de părere că statuetele aveau o folosință de scurtă durată, spargerea lor fiind pusă în legătură cu ritualuri bine determinate.

Dintre cele 103 de reprezentări plastice de dimensiuni cuprinse între 4 și 25 cm, 65 de exemplare sînt specifice fazei Cucuteni A, în linii generale ele înscriindu-se în canoanele știute ale începuturilor acestei culturi. După cum s-a arătat³, statuetele din faza A moștenesc unele trăsături ale figurinelor din finalul culturii Precucuteni, în majoritatea cazurilor sînt modelate în poziție „verticală“, cele în poziție „șezîndă“ fiind mult mai rare. Aceasta constituie o trăsătură valabilă și pentru statuetele de la Răucești care, cu mici excepții, au fost modelate după aceleași „tipare“. Deși este greu de stabilit numărul exact al statuetelor feminine sau masculine din cauza fragmentării lor, putem spune că cel mai mare număr al acestora reprezintă personaje feminine, doar cîteva înfățișînd figurine de sex opus (fig. 8/1—2; 10/2). Unele exemplare au capul mult schematizat, prezentat sub forma unui con (fig. 4/1—2; 6/7; 9/1; 3/1, 3), majoritatea statuetelor avînd însă capul lipsă ca urmare a sfărîmării. În situațiile în care bustul se păstrează, acesta se termină sub forma unor umeri proeminenți fie ridicați în sus (fig. 3/3; 4/1—2, 8; 6/7), fie în formă de unghi drept (fig. 3/1; 5/3; 6/5; 8/8), avînd aspectul unor monturi care țin loc de brațe. Talia este înaltă și de multe ori suplă (fig. 4/8; 3/1; 5/3, 7), arcuindu-se la șolduri. Fesele sînt corect modelate plastic și puțin exagerate, indicînd o steatopigie pronunțată doar în cîteva cazuri (fig. 1/3; 2/2; 3/2). Picioarele, în situația în care nu sînt fragmentate, sînt despărțite mai mult simbolic pe ambele fețe prin cîte o șanțuire verticală, fără ca aceasta să ajungă totdeauna pînă la vîrf. Printre detaliile anatomice redate, ochii sînt indicați prin orificii situate de ambele părți ale nasului (fig. 3/1, 3; 6/7), iar sîinii sînt marcați prin cîte două mici pastile în relief aplicate pe torace (fig. 3/3; 7/2). La două statuete se adaugă și a treia pastilă care simbolizează ombilicul (fig. 2/1; 6/6), într-un singur caz pastilele indicînd genunchii (fig. 2/1).

Marea majoritate a statuetelor din faza A (48 buc.) au corpul acoperit cu incizii adînci sau striuri foarte fine, uneori încrustate cu ocră roșu (fig. 4/8; 5/7), unele alcătuiind romburi (fig. 1/3; 5/3; 7/3) sau triunghiuri (fig. 2/1; 6/1). După părerea unor cercetători care au studiat în detaliu plastica complexului Cucuteni-Tripolie, aceste figuri geometrice ar fi însemne ale feminității sau fecundității, ele fiind considerate uneori și ca simboluri ale cîmpurilor însămînțate⁴. Pe unele statuetes astfel de semne se repetă, ceea ce ar însemna, potrivit opiniei altor specialiști care au studiat tipuri asemănătoare⁵, că ele ar fi trebuit să-și întărească funcția magică. În alte cazuri pe anumite părți ale

3 Vl. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, Buc., 1974, p. 208—209; idem, *Arta culturii Cucuteni*, Buc., 1979, p. 74—76, 95; Silvia Marinescu-Bîlcu, *Țirpești. From Prehistory to History in Eastern Romania*, BAR, 107, Oxford, 1981, p. 65-67.

4 S. N. Bibikov, *Poselenie Luka-Vrublevetkaia*, în *MIA*, 38, 1953, p. 205; B. A. Ribakov, *Kosmogonia i mifologhia zemledehtev eneolita*, în *SA*, 1965, 1—2, p. 35; *Eneolit SSSR*, Moskva, 1982, p. 242.

5 I. V. Markevici, apud *Eneolit SSSR*, p. 242.

corpului, fese sau abdomen, se întâlnește spirala (fig. 2/2; 3/1), iar la gît sau pe piept sînt incizate coliere (fig. 3/1; 5/3—4; 6/7), ultimele fiind reprezentate și în relief (fig. 7/2).

O parte a statuetelor cucuteniene din faza A a așezării de la Răucești-Munteni sînt lipsite însă de decor (fig. 3/5; 4/2; 6/6; 10/5) singurele reprezentări plastice pe acestea fiind brîiele (fig. 4/6; 6/2; 8/1-2, 5; 10/4), prezente pe statuetele masculine, cît și pe alte fragmente al căror sex nu poate fi precizat.

Deși sînt puternic schematizate și stilizate, statuetele din prima fază a culturii Cucuteni respectă proporțiile reale ale corpului uman, ele fiind mult mai apropiate de acesta decît statuetele fazelor următoare. În acest sens, cu excepția cîtorva exemplare inedite din anumite puncte de vedere, figurinele de la Răucești se înscriu în tipologia cunoscută a fazei Cucuteni A.

O piesă deosebit de interesantă (fig. 4/1), descoperită în anul 1986, o constituie tors-ul unei statuete din lut ars la roșu, cu capul stilizat în formă de con și mîinile — din care se păstrează numai una — sub formă de monturi ridicate. Este ornamentată cu decor incizat format din linii paralele oblice ce pleacă de pe mijlocul toracelui, pe ambele părți, pe fața acesteia coborînd puțin și lăsînd un spațiu liber sub formă de „decolteu”. Pe mijloc este străpunsă de un orificiu. O notă particulară este conferită figurinei de existența unui modelaj în relief care poate fi luat drept o eșarfă trecută după gît, dar nedepășind lățimea acestuia cu capătul mai gros, atîrnînd doar pe partea dreaptă din față. La prima vedere am putea crede că este vorba într-adevăr de un astfel de obiect, mai ales că eșarfa este întilnită pe unele reprezentări plastice ale culturii Cucuteni. Examinarea atentă a statuetei ne pune însă în fața unui foarte interesant modelaj care după părerea noastră este un șarpe. O reprezentare deosebită care după cît cunoaștem nu este cunoscută pînă în prezent pe plastica antropomorfă cucuteniană. Elementele care susțin această interpretare sînt: grosimea inegală a corpului — mai mare înspre cap și mai subțire spre coadă, decorul punctat ce simbolizează petele de pe spatele șarpelui, cît și forma capului care este fixat după gîtul statuetei. Șarpele de pe statueta de la Răucești-Munteni atîrnă pe piept pînă spre talie. Fiind prima reprezentare a unui astfel de animal, acest lucru ar putea fi primit cu rezerve, deși motivul șarpelui este cunoscut în pictura cucuteniană⁶, dar care din păcate nu a fost discutat decît arareori de către specialiști. După unii cercetători sovietici care au fost preocupați de reprezentarea șarpelui de casă⁷ în plastica eneo-

6 Pentru cultura Cucuteni vezi reprezentările cele mai clare de pe vasele de la Valea Lupului (cf. Vl. Dumitrescu, *Arta culturii Cucuteni*, fig. 53 și 156) și Mitoc—Valea lui Stan (inedite, informații Dan Monah).

7 Șarpele de casă (*Natrix natrix*) face parte din familia *Colubridae*. Corpul său este colorat cenușiu și acoperit cu puncte negre pe spate. Răspîndit în întreaga Europă, iar spre est pînă în Iran, acest animal este prezent și în unele basme populare, fapt remarcant și de unii zoologi. Cf. *Lumea animalelor* (după Brehm), Ed. Șt., 1964, p. 409—410.

litică sud-est europeană, acest animal ar fi avut pentru timpurile respective o semnificație deosebită, de apărare a viitorului copil și de aceea a fost redat uneori pe figurinele feminine⁸. Mai mult, A.P. Pogojeva este de părere că „chipul șarpelui ca mijlocitor între pământ și cer, legat de trezirea de primăvară a pământului, nu poate provoca îndoială”⁹.

Fără a putea descifra vreodată în totalitate atributele șarpelui în practicile magico-religioase ale comunităților agricole eneolitice, inclusiv semnificația sa pe statuetele feminine, nu putem să nu reamintim că simbolul acestui animal s-a păstrat peste milenii, el fiind prezent în miturile multor popoare¹⁰.

O altă piesă interesantă, deși nu se păstrează în întregime, ce se datează în prima fază a culturii Cucuteni, înfățișează un tors de statueta feminină (fig. 3/1) care a fost modelată dintr-o pastă fină și apoi arsă la roșu. Are capul stilizat în maniera cunoscută acestei faze, de o parte și de alta a nasului prezentat sub forma unei creste având câte un mic lob perforat care înfățișează urechile. Decorată cu incizii adânci pe ambele părți, alcătuind spirale, linii frunte sau linii drepte dispuse oarecum simetric, această statueta are reprezentat pe piept un pandantiv. Eleganța deosebită, scoasă în relief de suprafața îngrijită, dimensiuni, linia taliei și decor, conferă acestei statuete un loc aparte printre descoperirile de la Râucești. Publicată succint în albumul *Preistoria Daciei*¹¹, are analogii multiple cu o serie de descoperiri de pe întreaga arie a acestei culturi.

O statueta antropomorfă oarecum aparte, cu decor striat pe spate dar destul de corodată, cu steatopigie puțin pronunțată în raport cu lungimea (fig. 3/6), provine de pe un vas cu reprezentări plastice, fiind aplicată înainte de ardere. Faptul că a fost aplicată pe un vas este demonstrat de însăși fața acesteia care este puțin concavă, semn că a fost lipită pe o suprafață ușor curbată. Asemănătoare în fond unei statuete obișnuite, are analogii în vasele și fragmentele ceramice cu reprezentări antropomorfe din aria culturii căreia îi aparține¹².

Alături de statuetele așa-zis clasice, din nivelul fazei Cucuteni A au apărut și exemplare tratate sumar. Cel puțin una din ele pune în evidență seria figurinelor mult schematizate, cu capul lucrat după sistemul „en bec d’oiseau”, realizat prin stringerea lutului între degete, procedeu ce a dat părții superioare un aspect de față umană. De formă aproximativ cilindrică și cu baza ușor lătită, aceste figurine (fig. 8/9 ; 9/6), singurele între statuetele așezării, au analogii multiple în stațiunile

8 B. A. Ribakov, *op. cit.*, p. 35—47.

9 A. P. Pogojeva, *op. cit.*, p. 130.

10 Vl. Dumitrescu, *Arta culturii Cucuteni*, p. 66 ; R. Vulcănescu, *Mitologie română*, Buc., 1985, p. 245 și urm. ș.a.

11 I. Miclea, R. Florescu, *Preistoria Daciei*, Ed. Meridiane, 1980, p. 161.

12 Vl. Dumitrescu, *Arta culturii Cucuteni*, p. 81, fig. 63, a ; ș.a.

menținute cercetate la răsărit de Carpați¹³, fiind considerate printre cele mai primitive reprezentări plastice din aria culturii Cucuteni.

Cîteva din figurinele de la Răucești ce aparțin fazei A au o diagonală pe piept, reprezentată prin linii incizate sau puncte (fig. 9/1, 3), de care sîrmă un fel de franjuri. Este vorba se pare de statuete masculine ce au eșarfa diagonală fixată pe umărul drept care uneori apar și în fazele tirzii. După Pogojeva¹⁴, care a studiat aceste tipuri de statuete pentru aria Tripolie, eșarfa sub formă de bandă lată, linie dublă sau simplă nu are funcție de îmbrăcăminte, situație care pare firească de altfel, ci este un semn distinctiv social sau al inițierii spirituale. T. Movșa este de părere că acest port este legat de ritualul primirii tinerilor ca luptători, cu toate că, spune ea, ar exista și statuete feminine prezentate în același fel¹⁵.

Plastica de la Răucești-Munteni corespunzătoare fazei Cucuteni A cuprinde și alte piese interesante care, în linii generale, se înscriu în cadrul celor expuse mai sus.

În ceea ce privește reprezentările corespunzătoare fazei B, acestea sînt din punct de vedere numeric mai reduse decît statuetele primei faze. Sînt mult mai variate însă în ceea ce privește realizarea artistică, corpul uman fiind înfățișat în chip diferit. Capul statuetelor este mult mai mare, în afară de unele reprezentări naturaliste (fig. 9/7 ; 11) acesta fiind modelat sub forma unui disc cu o creastă pe mijloc (fig. 10/1 ; 12) care înfățișează nasul, de o parte și de alta avînd găuri ce reprezintă ochii sau urechile. Fără urme de pictură, statuetele din faza B a culturii Cucuteni păstrează doar cîteva incizii care indică unele detalii anatomice. Steatopigia este mai puțin accentuată (fig. 8/4 ; 9/4 ; 12), iar minile sînt prezentate mai des (fig. 9/7 ; 10/1 ; 11). Statuetele masculine sînt în număr mai mic (fig. 8/4 ; 11), deși în mod normal figurinele ce reprezintă acest sex sînt mai numeroase decît în faza A.

Între statuetele feminine și masculine descoperite la Răucești putem deosebi două variante : una în poziție verticală (fig. 8/4 ; 9/2, 4 ; 12) și alta în poziție șezîndă, aceasta fiind reprezentată în mod cert de o singură descoperire (fig. 11).

Din varianta statuetelor în poziție verticală cea mai reprezentativă este un exemplar de mari dimensiuni (fig. 12), cu capul rupt din vîrtej¹⁶ și cu brațele reliefate doar schematic, prin două prelungiri laterale ale umărilor, ușor arcuite în sus și prevăzute cu câte un orificiu. Din cele două pastile care au fost aplicate pe corpul zvelt și care indică sînii, una lipsește. La gît are incizat un colier, linia taliei este

13 Idem. *Hăbășești, Monografie arheologică*, Ed. Acad., 1954, p. 417—418, fig. 37 ; A. Crîșmaru, *Drăgușeni. Contribuții la o monografie arheologică*, 1977, fig. 58/4—5 ; cîteva descoperiri inedite provin de la Poduri și Vermești. Informații Dan Monah.

14 A. P. Pogojeva, *op. cit.*, p. 125.

15 T. Movșa, apud *Eneolit SSSR*, p. 244.

16 Completat de regretatul restaurator Aurel Buzilă, capul acestei statuete nu pare să fi avut mai mult de o gaură de o parte sau alta a nasului.

foarte elegantă, iar pliurile ingvinale sînt perforate. Are triunghiul sexual reprezentat tot prin incizii, iar coapsele bine modelate și neexagerate. Picioarele, mai lungi în raport cu jumătatea superioară, sînt separate printr-o creștătură adîncă și ușor îndoite. Acestea se termină la vîrf sub forma a două tălpi separate și se aseamănă din acest punct de vedere cu unele statuete din faza A—B a culturii Cucuteni¹⁷. Nu sînt prezentate în maniera obișnuită fazei finale, cum sînt fragmentele de la fig. 8/4 ; 9/2.

După cum s-a arătat, în linii generale stilul plasticii cucuteniene din faza B nu este schimbat cu mult de cel din faza A, stilizarea și schematizarea statuetelor constituind mai departe constantele după care artiștii cucutenieni se ghidează. Marea majoritate a statuetelor sînt lucrate însă după alt canon¹⁸, mult mai depărtat de corpul uman.

Încadrate în tipologia specifică acestei perioade, figurinele de la Răucești-Munteni din ultima fază a culturii Cucuteni prezintă și unele caracteristici naturaliste, numărul statuetelor de acest fel fiind destul de mare.

Una din descoperiri (fig. 11), de sex masculin la prima vedere¹⁹, prezentată în poziție șezîndă, are unele elemente și detalii singulare între statuetele cucuteniene din așezare. Capul rotunjit, modelat otova cu gîtul, este bine proporționat în raport cu restul corpului. Are fruntea lată, nasul normal, ochii fiind reprezentați prin orbite largi, quasi-circulare, adîncite. Pomeții feței sînt realizați mai puțin din cauza orbitelor, iar gura este redată printr-o gropiță, bărbia fiind slab pronunțată. Capul bombat în spate, nu are părul reprezentat. Urechile sînt redată prin cite două creștături transversale, iar gîtul este scurt și nefiresc de gros în raport cu dimensiunile capului. Pieptul este lat și prevăzut cu două pastile mici apropiate, reprezentînd sînii, deasupra cărora sînt scoase în relief claviculele. Pe spate, o ușoară canelură subliniază coloana vertebrală. Cu mîinile depărtate de corp, rupte la fel ca și picioarele, această statueta redă o figură umană ce emană, parcă, o mare forță. Face parte după părerea noastră dintr-o grupă restrînsă de statuete pusă în evidență de descoperirile mai vechi din România²⁰ și Uniunea Sovietică²¹, (cît și de exemplarul de la fig. 9/7), unele dintre acestea cu vădite caractere androgine.

17 Ne referim la cîteva descoperiri inedite aflate în colecția muzeului de istorie Piatra Neamț, provenite de la Traian—Dealul Fintinilor (săpături Hortensia și Vladimir Dumitrescu). Între reprezentările plastice antropomorfe ale celor două faze nu există, așa după cum s-a menționat, deosebiri esențiale.

18 Vl. Dumitrescu, *Arta culturii Cucuteni*, p. 85.

19 Prezența sînilor pe această statueta cu înfățișare masculină, dar fără o reprezentare a sexului datorită fragmentării sale probabil, pune în evidență mai degrabă existența unei figurine androgine.

20 Natalia Berlescu, *Plastica cucuteniană din vechile colecții ale Muzeului de istorie a Moldovei*, în *ArkMold*, II—III, 1964, p. 72, pl. XV 2; N. Ursulescu, V. Bătaru, *L'idole androgyne de Mihoveni*, în *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*, p. 309; G. Luca, *Statueta antropomorfă cucuteniană de la Drăgușeni—Fălticeni*, în *CI*, XII—XIII, 1981—1982, p. 113—116.

21 A. P. Pogojeva, *op. cit.*, fig. 17/5.

O altă statueta din seria figurinelor cu caractere naturaliste pe care am luat-o în discuție, este cea de la fig. 9/7. Probabil masculină, cu capul modelat schematic, turtit, cu nasul mic și corioat, are ochii oblici, gura crestată, iar barba aproape inexistentă. Urechile cu lobii îngroșați au fost modelate între degete, iar gîtul aproape că lipsește. Brațele în secțiune rotundă, sparte din vechime, erau desfăcute și îndreptate lateral. Fiind ruptă de la mijloc greu se poate spune în ce categorie se înscrie, verticală sau șezîndă. Poate fi inclusă în aceeași grupă cu descoperirile de mai sus.

În sfîrșit, a treia statueta (fig. 10/1), feminină, după forma capului reprezintă tipul clasic al statuetelor fazei B, avînd cîte două orificii de fiecare parte a nasului prezentat sub formă de creastă. Sinii sînt reliefați naturalist, iar mîinile mai scurte în raport cu corpul sînt ținute sub piept.²² Pe spate, deși părul nu este redat din creștet, ci din zona gîtului, este destul de fidel modelat și este prins spre vîrf într-un fel de „plasă”. Avem de-a face în acest caz cu o confirmare modelată a unei reprezentări pictate de pe o statueta Cucuteni B de la Podei-Tîg. Ocna²³ (fig. 9/8) care are coafura prinsă cu o podoabă de tipul celei descoperite la Traian²⁴, care aparține culturii Precucuteni. Se pare că este vorba într-adevăr, așa cum arăta Silvia Marinescu-Bilcu²⁵, de mici plăci de os, uneori perforate, de formă aproximativ dreptunghiulară, bombate pe o parte și albiate pe cealaltă cu care se prindea părul. Discuțînd despre o statueta de la Kazarovici²⁶, Pogojeva vorbește de un fel de toc de piele sau o plasă de formă „bitriunghiulară” sau „biconică” în care se prindea părul mai jos de omoplați, care corespunde ca înfățișare modelajului de pe statueta de la Răucești. În afară de statueta de la Kazarovici, în aria Tripolie au fost descoperite și alte figurine cu aceleași reprezentări²⁷.

Pe lângă statuetele cu caractere naturaliste amintite mai sus, plastica Cucuteni B este reprezentată de încă cîteva fragmente (fig. 8/4 ; 10/3 ; 9/2, 4), care nu oferă însă prea multe date de interes științific.

Din punct de vedere al materiei prime folosite pentru modelarea statuetelor ambelor perioade, putem spune că exemplarele de la Răucești

22 Sintem de părere că această figurină face parte dintr-un subtip format din statuete șezînde modelate în chip realist, ce înfățișează una din ipostazele Zeitei Mame. Discuțînd despre statuetele de acest fel, Pogojeva (*op. cit.*, p. 132) ajunge la concluzia că aceste chipuri înfățișează mame vîrstnice cu sinii lăsați reprezentate în poziție șezîndă, iar H. Todorova (apud Pogojeva) este de părere că femeia șezîndă reprezintă chipul strămoașei comunității gentilice, ea aparținînd astfel unui colectiv mare de oameni. Din acest motiv, conchide autoarea citată, statuetele similare descoperirii noastre ar fi mai rare decît „fecioarele”.

Citînd părerile autorilor de mai sus, trebuie să subliniem că, deși acest subiect nu este larg răspîndit în eneoliticul sud-estului Europei, el are o tradiție îndepărtată, întîlnită în mediile neolitice timpurii (cf. Bibikov, *op. cit.* *passim*).

23 S. Marinescu-Bilcu, *op. cit.*, fig. 200/15.

24 *Ibidem*, fig. 200/16.

25 *Ibidem*, p. 69.

26 A. P. Pogojeva, *op. cit.*, p. 125.

27 *Ibidem*, p. 73, fig. 21/5 ; p. 88, fig. 26/1.

sînt lucrate dintr-o argilă bine frămîntată, apropiată ca structură de lutul folosit pentru confecţionarea vasele fine. Avînd suprafeţe foarte îngrijite, aproape toate figurinele au fost arse uniform, de cele mai multe ori la roşu, doar cîteva fiind de culoare cenuşie-neagră. Înglobînd de obicei un degresant foarte fin, unele fragmente de statuete au o serie de asperităţi sau gropiţe ce par a proveni de la materialele de natură organică care s-au dezagregat odată cu arderea.

Deosebit de interesantă ni se pare din acest punct de vedere una dintre statuete (fig. 4/10), pe care se păstrează amprenta clară a unui bob de cereală²⁸, inclusiv al paleei, situaţie care pune în evidenţă unele practici rituale ale populaţiilor eneolitice sud-est europene. S.N. Bibikov, descoperind unele amprente de seminţe fie întregi, fie sfărîmate în statuetele de la Luka-Vrublevetkaia²⁹, ajungea la concluzia că această preocupare este legată nemijlocit de cultele agrare. Remarcînd prezenţa amprentelor de seminţe de cereale numai pe statuetele feminine, cercetătorul citat încerca să descifreze însăşi ritualurile la care erau folosite, făcînd legătură între chipul femeii şi ideea de fecunditate. Preocupat de aceeaşi chestiune, foarte recent Olaf Höckmann³⁰ a pus în evidenţă că pe lingă boabele întregi care există în pasta unor statuete, se află şi făină de cereale, practică ce s-a transmis din perioade mai vechi, respectiv din timpul culturii ceramicii liniare, prezenţa făinii nefiind înţeleasă decît tot în sensul amintit de Bibikov.

Evident că problematica ce se degajă din studiul pastei statuetelor de mai sus este mult mai amplă, la fel ca şi chestiunile legate de tipologie sau semnificaţia figurinelor în ritualurile magico-religioase ale purtătorilor acestei culturi. Socotim însă că nu este cazul ca într-un articol ca cel de faţă să ne oprim mai mult asupra celor menţionate.

Deosebit de numeroasă³¹ în raport cu suprafaţa de teren cercetată, plastica antropomorfă din aşezarea de pe dealul Munteni, deşi oferă o sumedenie de reprezentări, nu abdică în fond de la tradiţia generală a artei sculpturale cucuteniene. Oarecum diversă ca mod de tratare, figurinele descoperite în această staţiune³² pun în evidenţă temele majore ale plasticii culturii Cucuteni.

28 Opinie susţinută şi de botanista Felicia Monah, căreia-i mulţumim călduros pentru unele precizări.

29 S. N. Bibikov, *op. cit.*, p. 209, 252.

30 Olaf Höckmann, *Gemeinsamkeiten in der Plastik der Liniark Keramik und der Cucuteni—Kultur*, în *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*, 1987, p. 89 şi urm.; idem, *Ein ungewöhnlicher neolithischer Statuettenkopf aus Rockenberg, Wetteraukreis*, în *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums*, 1985, p. 92—107.

31 Pînă la ora actuală nu s-a explicat din ce motiv statuetele antropomorfe se găsesc în proporţii diferite în aşezările culturii Cucuteni. Nu putem şti în ce măsură este vorba fie de o aşă-zisă specializare în producerea acestor figurine, fie de existenţa unor centre de cult sau pur şi simplu de o anumită preferinţă a locuitorilor respectivelor aşezări.

32 Materialul ilustrativ ce însoţeşte articolul de faţă a fost realizat aproape în întregime de Mircea Răzvan Ciacăr, excepţie făcînd piesele de la fig. 3/1; 11 şi 12 care au fost desenate de Violeta Dinu. Ambilor de adresăm mulţumirile noastre.

LA PLASTIQUE ANTHROPOMORPHE DE L'ÉTABLISSEMENT CUCUTENIEN DE RĂUCEȘTI—„MUNTENI“, DÉP. DE NEAMȚ

Résumé

La station archéologique identifiée au lieu-dit „Munteni“, com. de Răucești, dép. de Neamț est située à l'est de la Roumanie, dans la zone de contact entre les Subcarpathes et la Plateau de la Moldavie.

Par les recherches systématiques des années 1978—1979 et 1986 on a découvert des valeureux matériaux archéologiques appartenant aux phases A₃ et B₁ de la culture de Cucuteni, la phase A—B étant documentée sporadiquement.

Parmi les nombreux vestiges qui vont constituer l'objet d'un future étude, il faut remarquer surtout la plastique anthropomorphe en terre cuite. Récoltées de la surface des sections et cassettes fouillées, des habitations, des fosses et surtout de l'espace d'entre celles-ci, les 103 représentations plastiques, toutes fragmentaires, appartiennent pour la plupart à la première phase de la culture de Cucuteni (65 exemplaires), et le reste à la phase finale de cette culture.

En général, les statuettes de la phase A sont semblables à la plastique cucutenienne et trypolienne découverte en Roumanie et en URSS. Modelées selon les mêmes canons, ces statuettes se divisent en deux catégories : l'une en position debout et l'autre en position assise, la dernière avec peu d'exemplaires. Il faut remarquer que les statuettes féminines sont les plus nombreuses, tandis que celles masculines sont extrêmement rares.

Quoique schématisées et stylisées, les statuettes de la première phase de la culture Cucuteni respectent les proportions réelles du corp humain, celles-ci étant plus proches de celui-ci que dans le cas statuettes des phases suivantes. Sauf quelques exemplaires qui présentent une série de particularités, les figurines appartenant à cette période s'incluent dans les types déjà connus. La plupart des représentations anthropomorphes de cette phase sont décorées d'incisions qui forment des rhombes, des triangles ou de simples spirales. Les statuettes masculines et les fragments avec représentations de ceintures manquent de décor.

Les statuettes de la phase A ont le cou et la tête schématisés sous la forme d'une colonne, les épaules proéminents soit haussées soit droites, la taille souple, les fesses correctement façonnées et les pieds séparés plutôt symboliquement par une incision verticale.

Parmi les „raretés“, il faut remarquer un torse de statuette incisée qui présente autour du cou un serpent (fig. 4/1). Cette représentation n'a pas des analogies dans la plastique de la culture de Cucuteni, mais cependant le serpent se trouve figuré sur les vases peints de Valea Lupului et Mitoc-Valea lui Stan, ce qui met en relief la signification du serpent dans la vie spirituelle des communautés cucuteniennes. Signalons aussi (fig. 3/6) une statuette qui a été collée sur un vase et deux statuettes approximativement cylindriques à base aplatie, appartenant aux figurines plus primitives (fig. 8/9 ; 9/6).

La plastique de la phase B est moins nombreuse que celle de la phase A, mais elle est plus diverse du point de vue artistique. Les statuettes de la phase B se divisent en celles en position debout et assise.

La plus représentative de la catégorie en position debout est une statuette à grandes dimensions — 25 cm (fig. 12) avec les bras schématiquement représentés, le corps svelte et les plis inégaux perforés. La collier et le triangle sexuel sont représentés par incisions, les hanches sont normales et les pieds plus longs par rapport au corps.

De la catégorie des statuettes en position assise font partie quelques statuettes à caractères naturalistes, spécifiques pour la fin de cette culture. L'une, à caractère visiblement androgyne (fig. 11), s'inclue dans un groupe restreint de statuettes découvertes en Roumanie et en URSS.

L'autre (fig. 10/1) représente, quant à la tête, le type classique des statuettes de la phase B. Elle a deux orifices de chaque côté du nez. Les seins sont abaissés et les mains sur l'abdomen. Les cheveux sont liés par une pièce biconique semblable à l'objet en os découvert à Traian et qui présente des analogies dans une série de découvertes de la civilisation Cucuteni-Tripolye.

Modelées d'une pâte très fine, quelques statuettes présentent pourtant des marques de diverses matières organiques disparues pendant la cuisson. Dans ce contexte, il faut remarquer une pièce (fig. 4/10) qui conserve l'empreinte prégnante d'une semence de céréale.

Nombreuses et variées comme manière de traitement, les statuettes de l'établissement cucutenien de Răucești soulignent encore une fois les disponibilités artistiques des porteurs de cette culture, en nous offrant cependant de nouvelles données sur la vie spirituelle des tribus néolithiques de l'est de Carpathes.

(Traduit par Marius ALEXIANU)

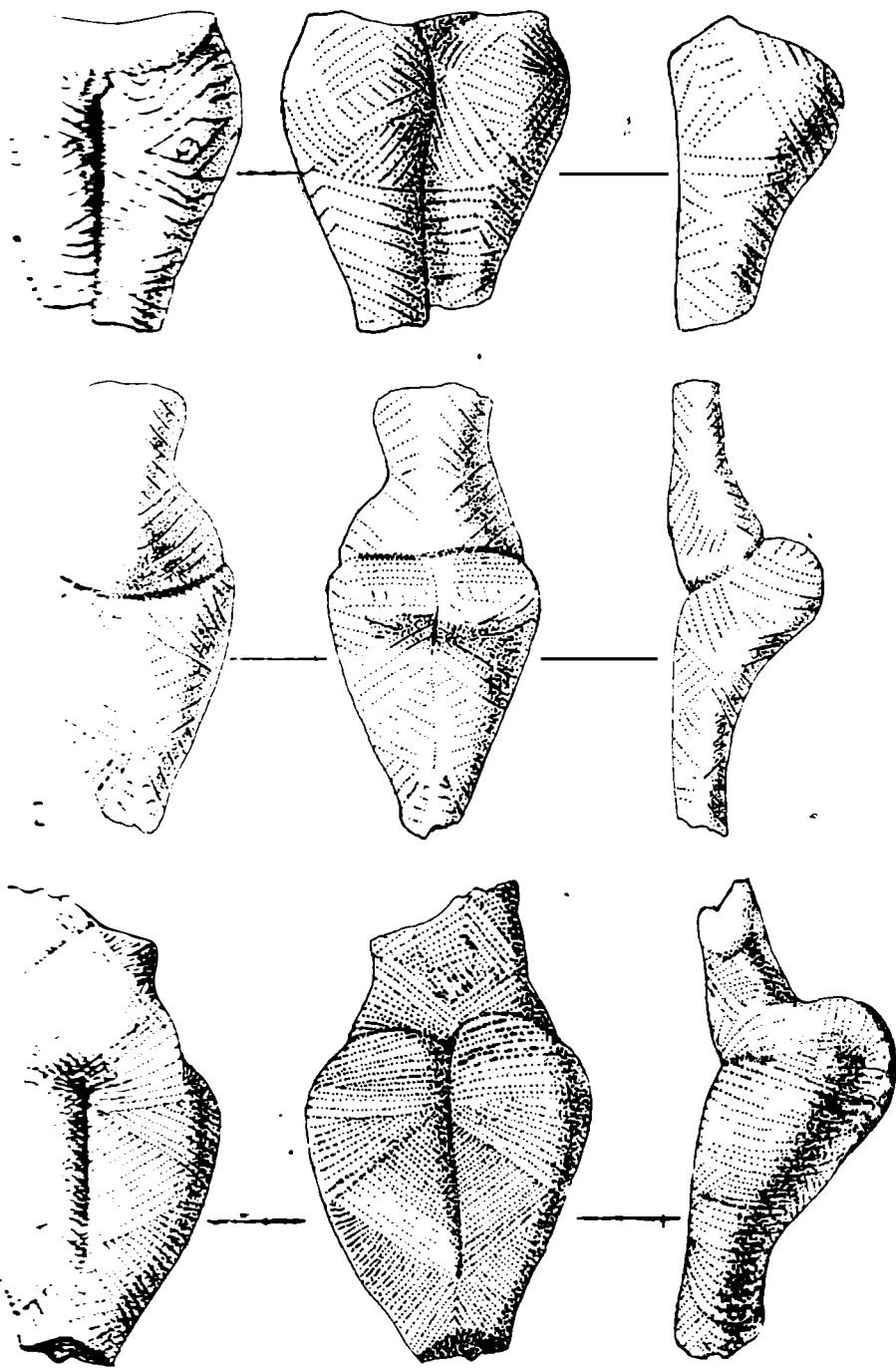

Fig. 1. Statuete antropomorfe din faza Cucuteni A.
 Fig. 1. Statuettes anthropomorphes de la phase Cucuteni A.

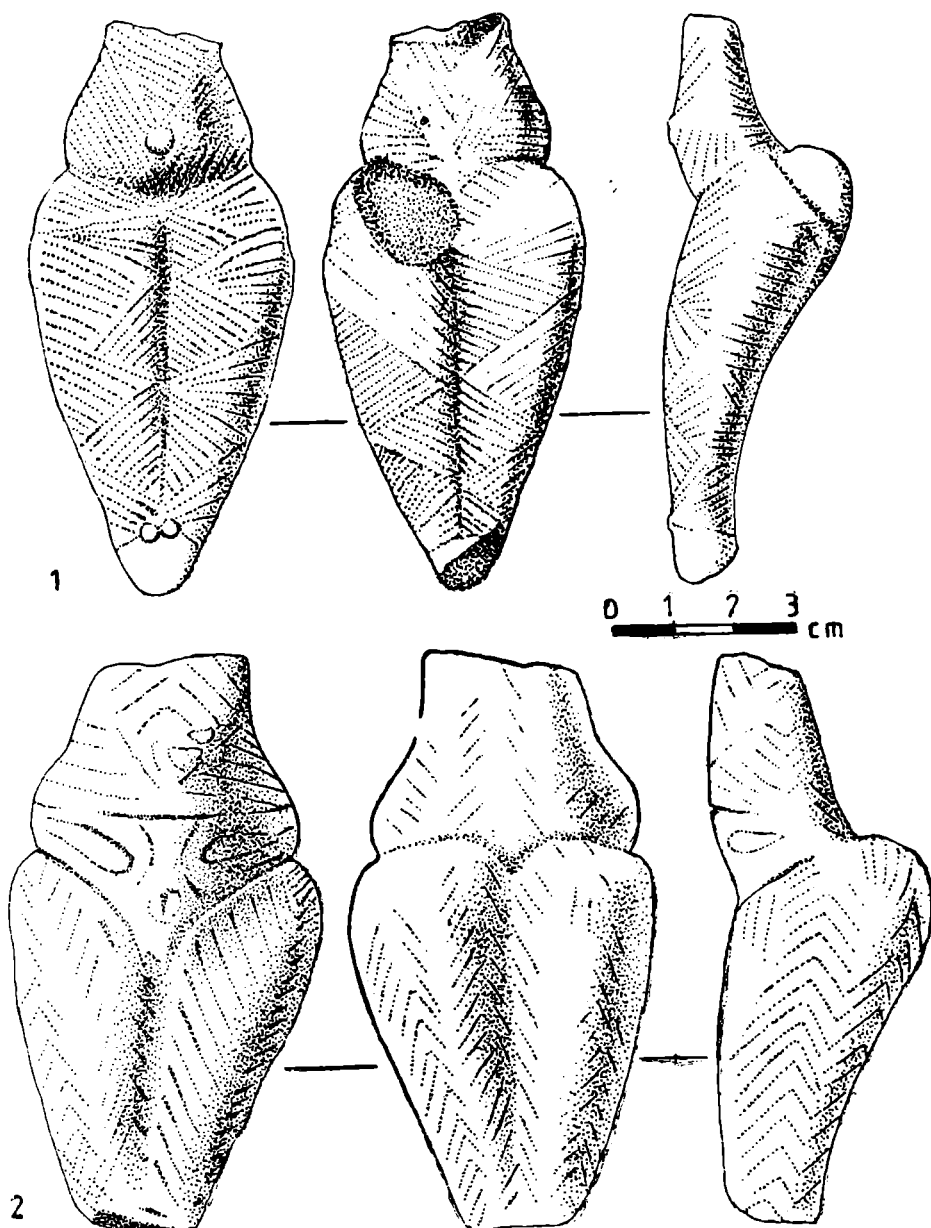

Fig. 2. Statuete antropomorfe din faza Cucuteni A.
 Fig. 2. Statuettes anthropomorphes de la phase Cucuteni A.

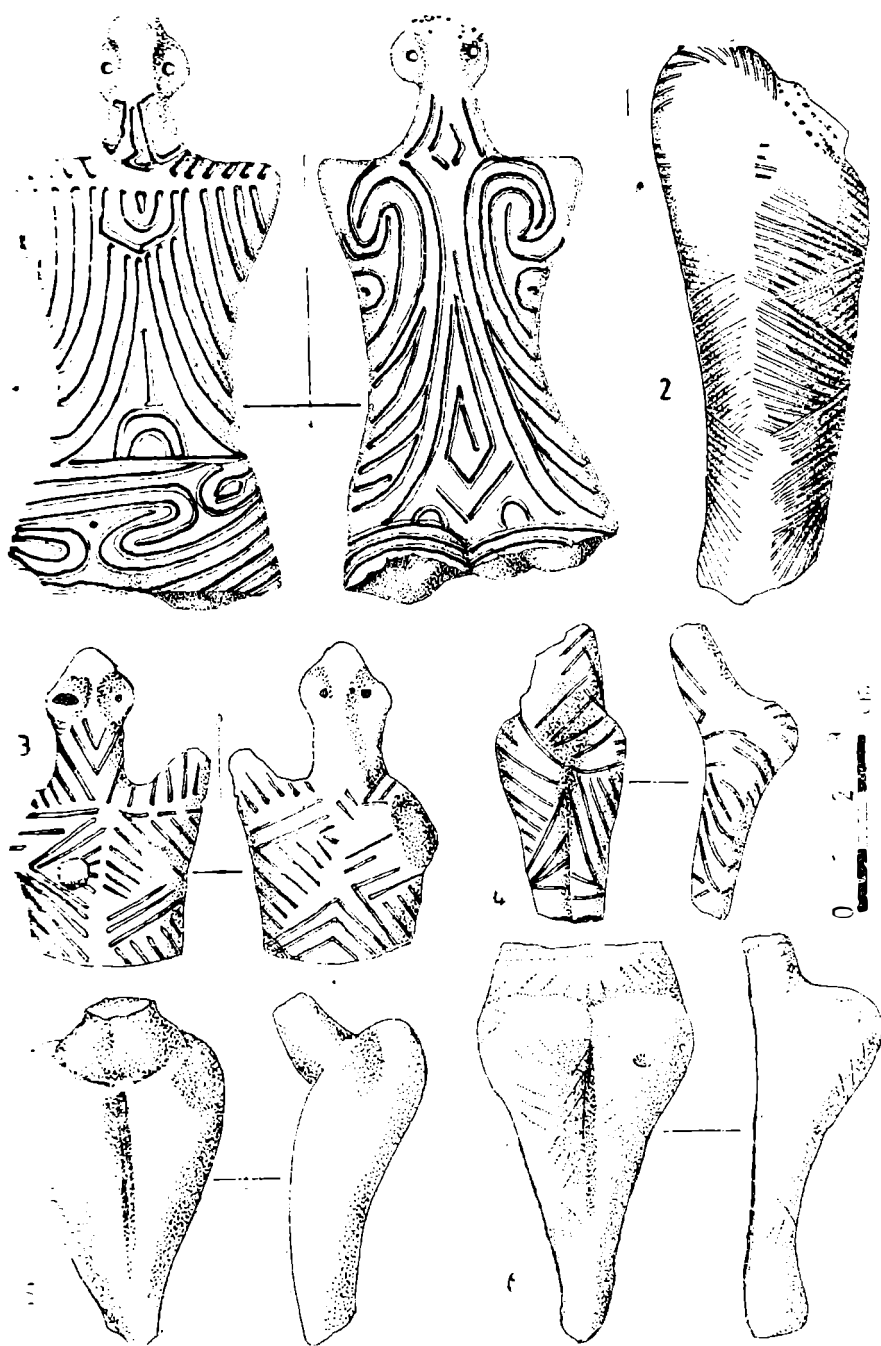

Fig. 3. Statuete antropomorfe din faza Cucuteni A.
Fig. 3. Statuettes anthropomorphes de la phase Cucuteni A.

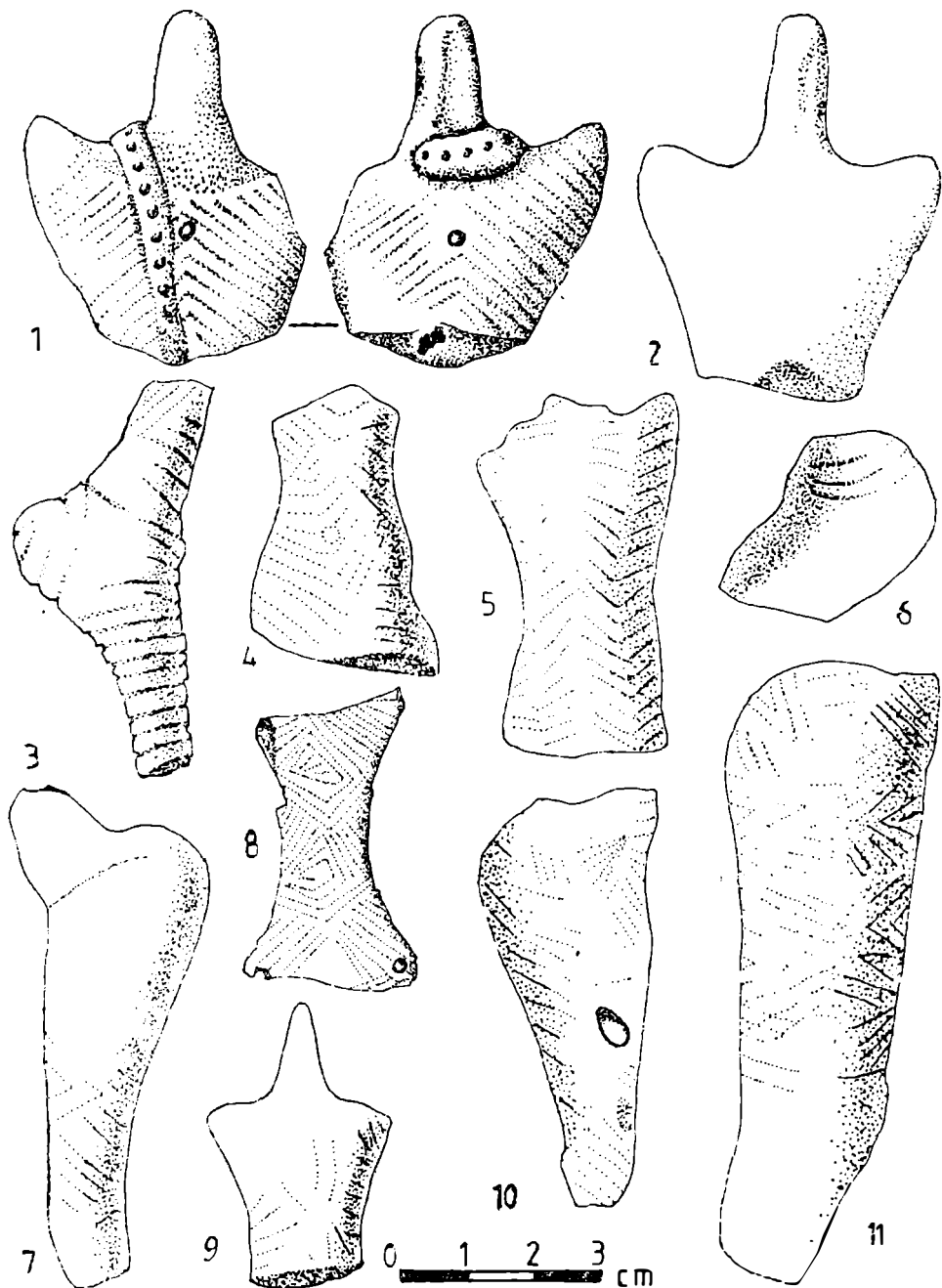

Fig. 4. Statuete antropomorfe din faza Cucuteni A.
 Fig. 4. Statuettes anthropomorphes de la phase Cucuteni A.

1 2 3
cm

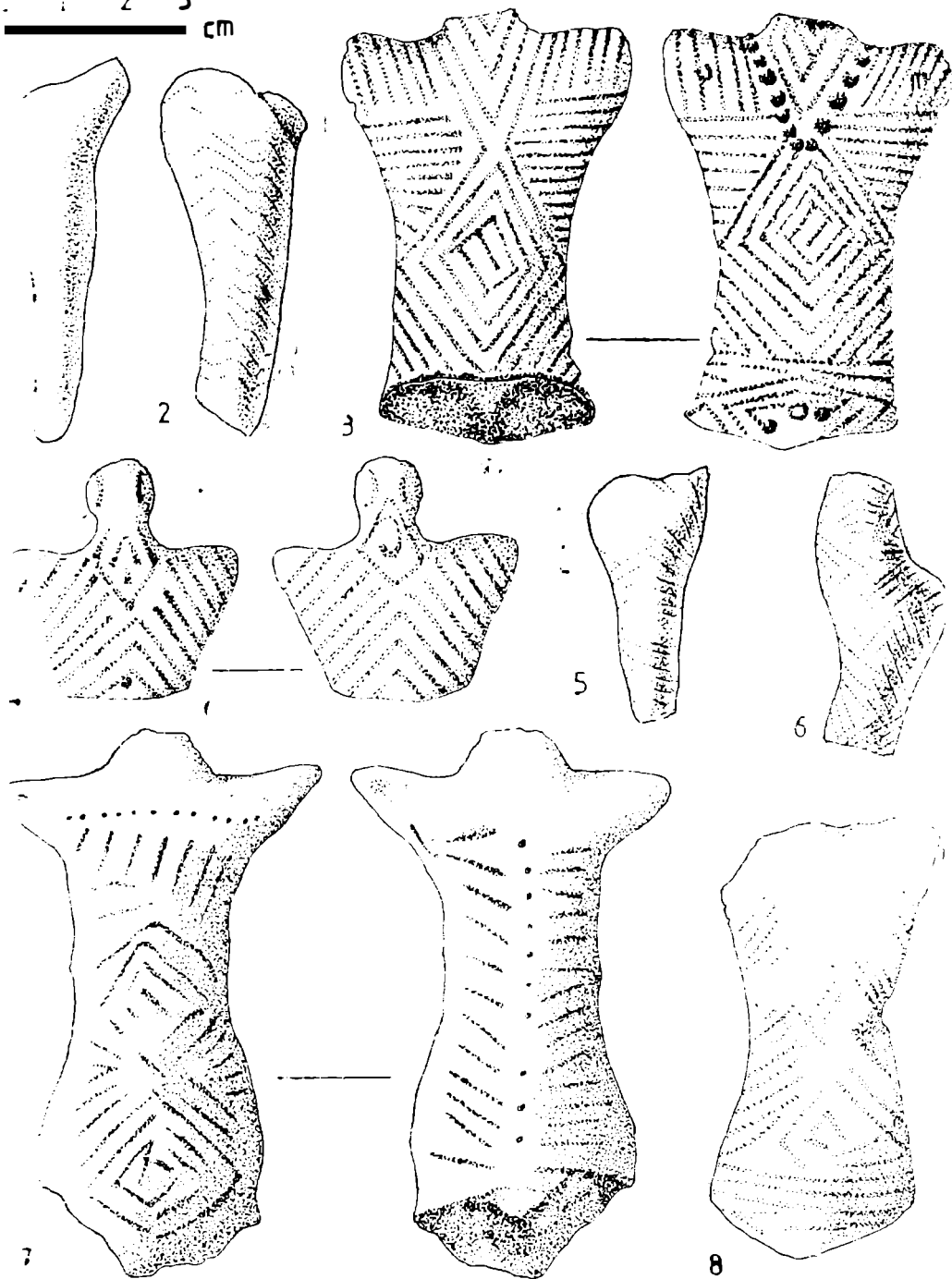

Fig. 5. Statuete antropomorfe din faza Cucuteni A.
Fig. 5. Statuettes anthropomorphes de la phase Cucuteni A.

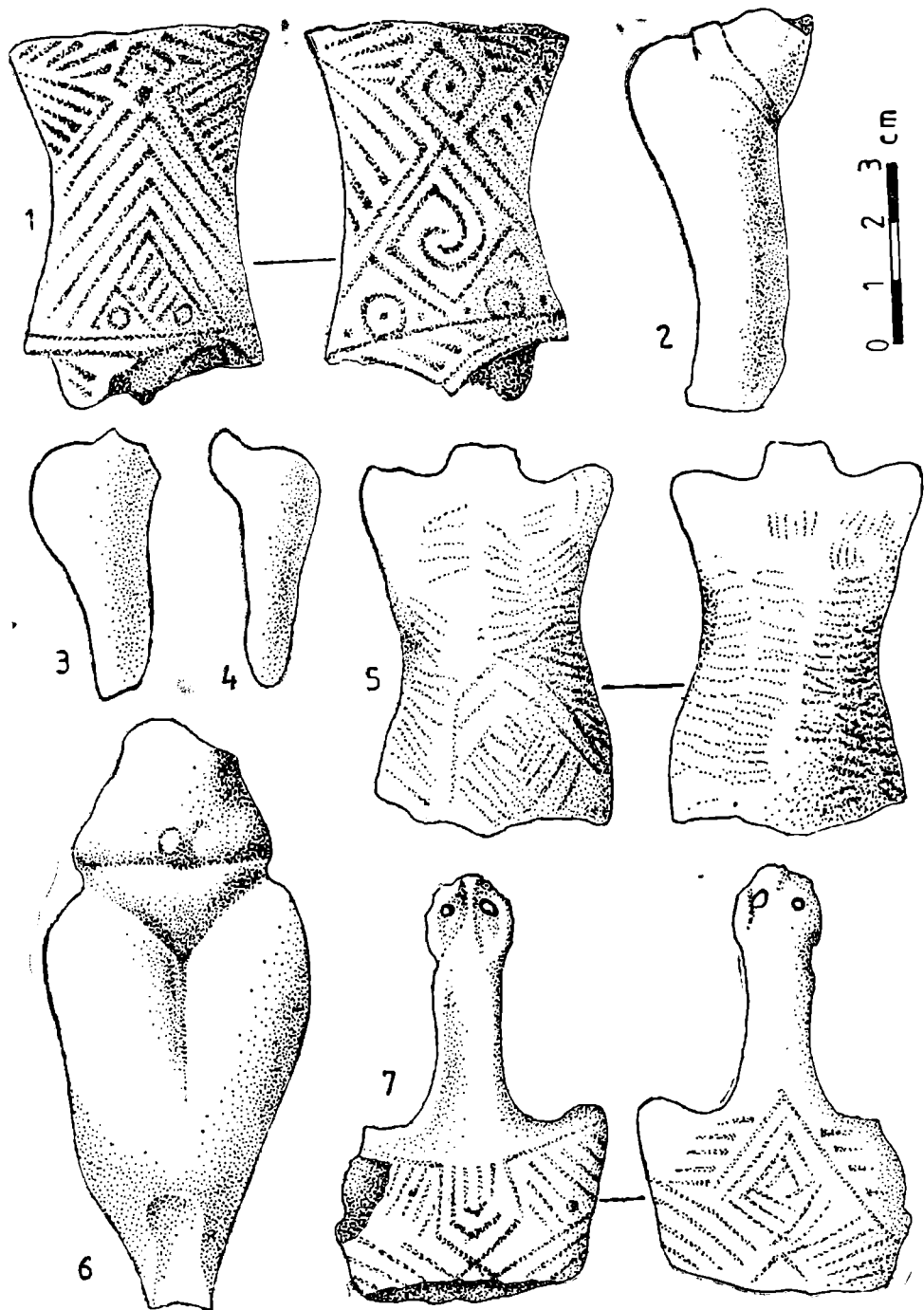

Fig. 6. Statuete antropomorfe din faza Cucuteni A.
 Fig. 6. Statuettes anthropomorphes de la phase Cucuteni A.

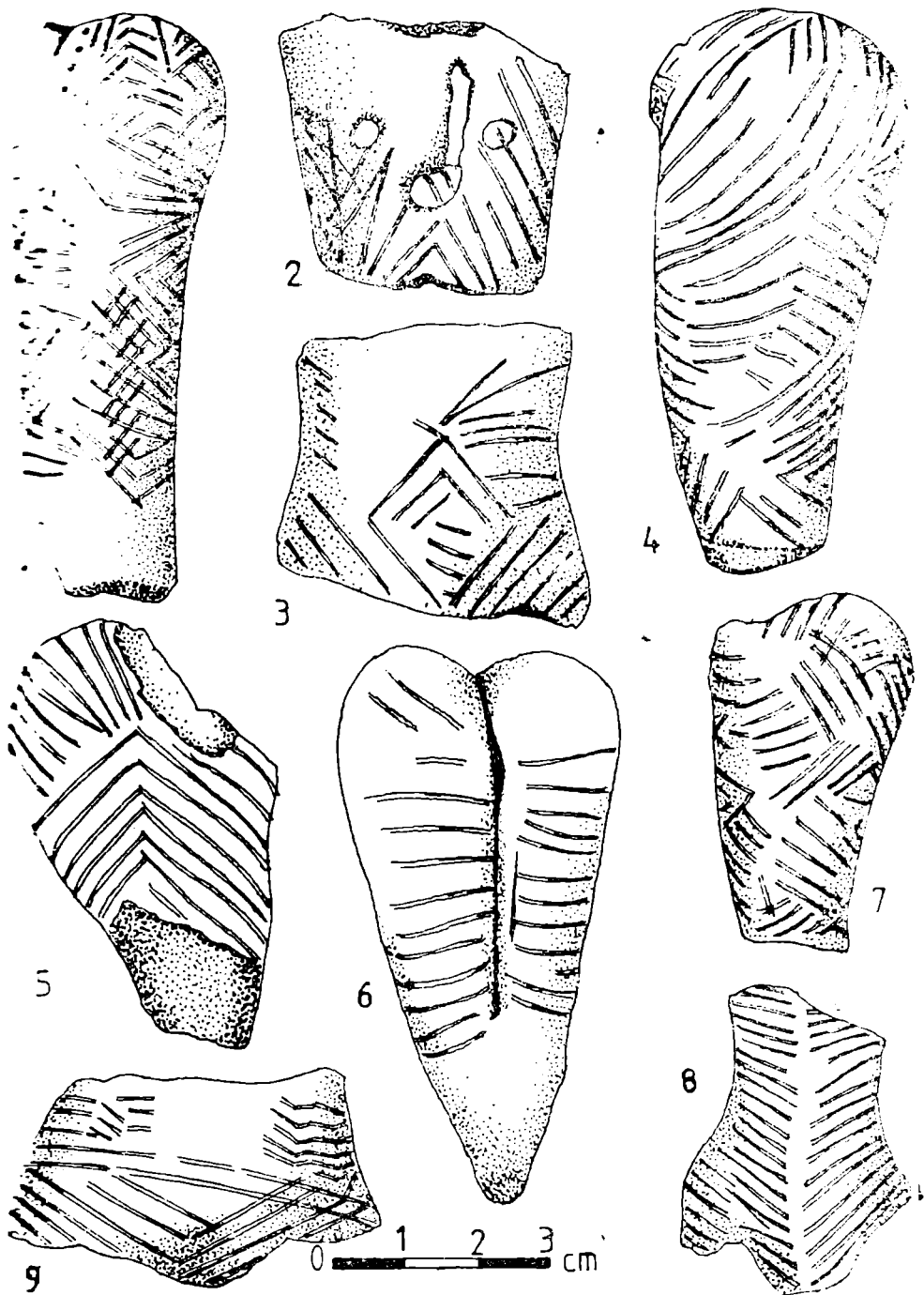

Fig. 7. Statuete antropomorfe din faza Cucuteni A.
Fig. 7. Statuettes anthropomorphes de la phase Cucuteni A.

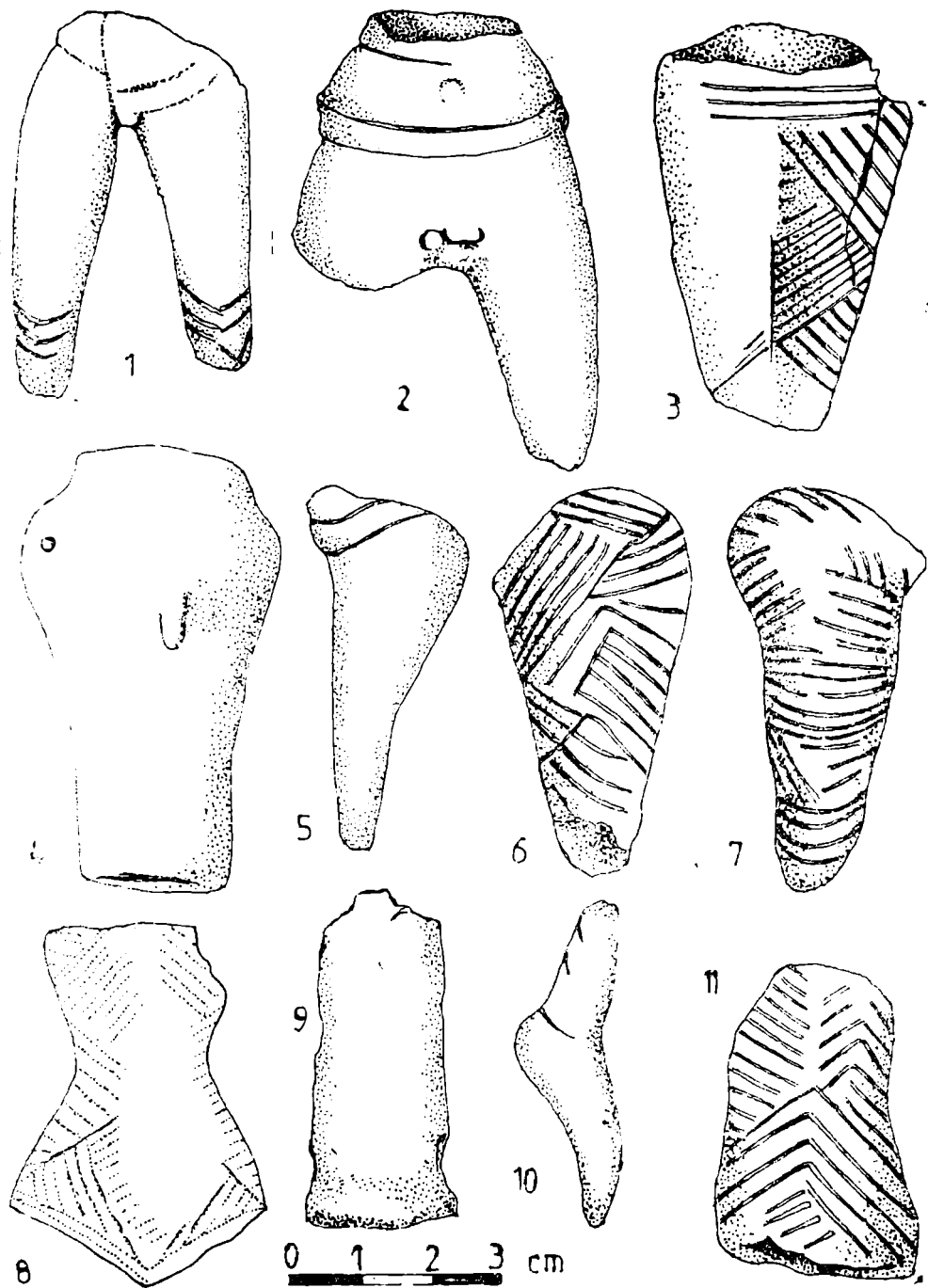

Fig. 8. Statuete antropomorfe din fazele Cucuteni A (1, 3, 5—11) și Cucuteni B (4)
 Fig. 8. Statuettes anthropomorphes des phases Cucuteni A (1—3, 5—11) et Cucu-
 tenni B (4).

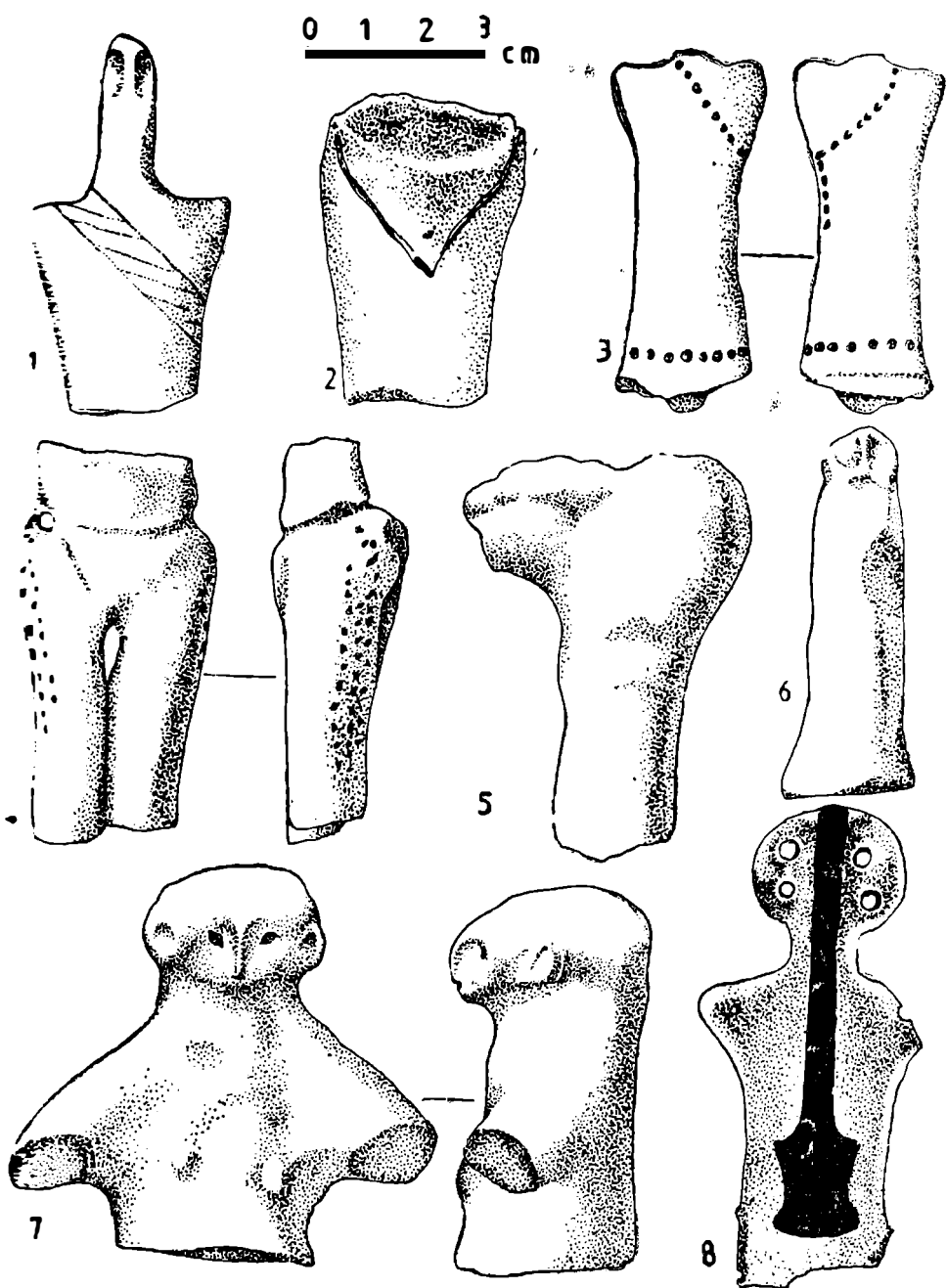

Fig. 9. Statuete antropomorfe Cucuteni A (1—6) și Cucuteni B (7) de la Rău-
cești și Cucuteni B (8) de la Podei.

Fig. 9. Statuettes anthropomorphes Cucuteni A (1—6) et Cucuteni B (7) de
Răucești et Cucuteni B (8) de Podei.

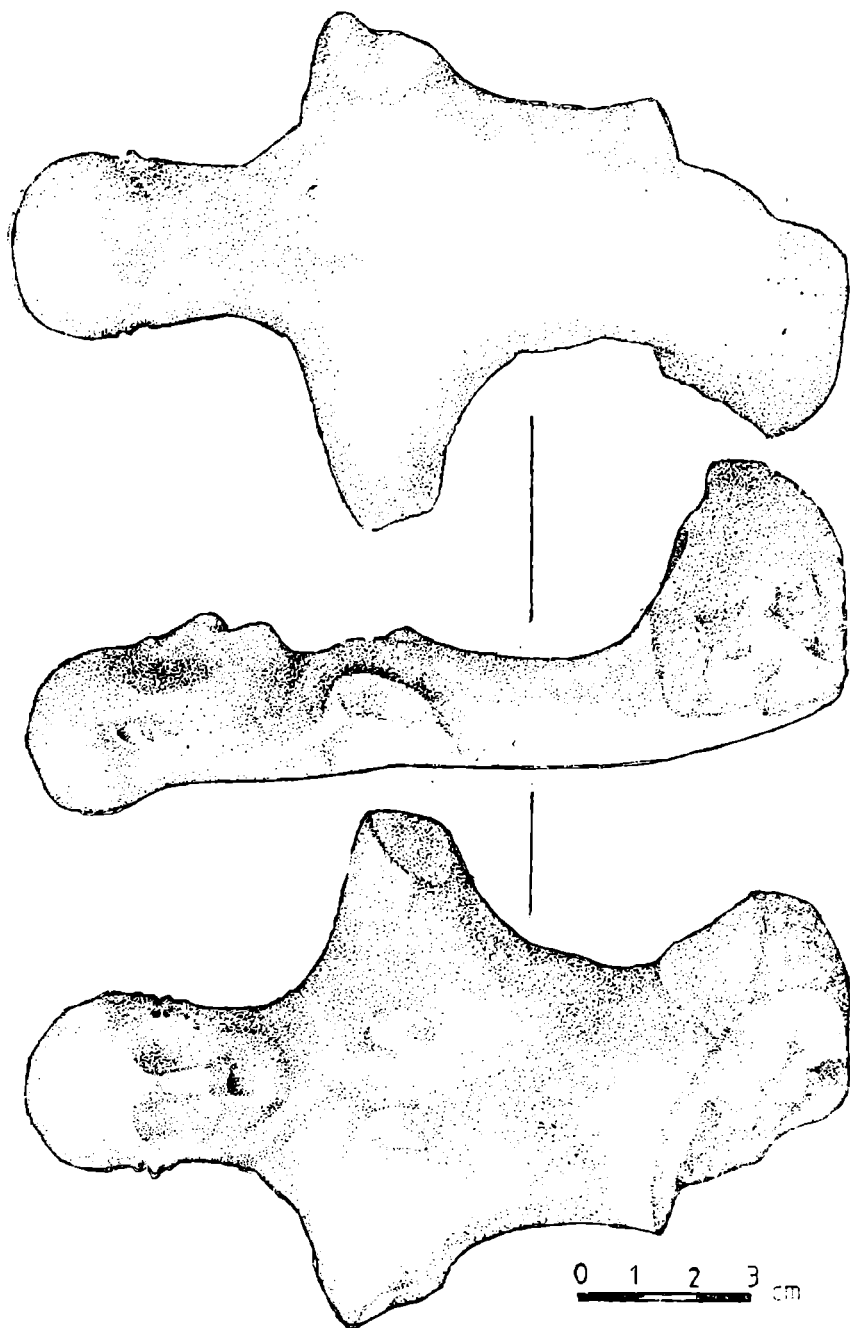

Fig. 11. Statuetă Cucuteni B.
Fig. 11. Statuette Cucuteni B.